

Ekologie kouzla

David Abram

V knize *The Spell of the Sensuous (Kouzlo smyslů)*, z níž je následující ukázka, odhaluje americký filosof a ekolog David Abram hlubokou a tajuplnou závislost lidského poznání na přírodním prostředí. Co musíme dnes udělat pro to, abychom znovu obnovili ztracenou sounáležitost s přirozeným světem? Odhalením vnímavosti a inteligence veškeré přírody, vytrhává Abram naše smysly a naše vědomí z navyklých způsobů percepce. Probouzí údiv nad mystériem „více než lidského světa“ a podněcuje nás ke znovuzískání přibuzenství s živým dýchajícím tělem země: „Jsme lidmi jen v kontaktu a družnosti s tím co je ne-lidské.“

Pár měsíců po svém příjezdu na Bali jsem opustil vesnici, v níž jsem pobýval, abych navštívil jedno z před-hinduistických míst ostrova. Dorazil jsem tam na kole časně odpoledne, právě když autobus, odvázející turisty, odjel z pobřeží. Řada schodů mě vedla do svěžího, smaragdově zeleného údolí, které bylo z obou stran lemováno strmými srázy a zaplavováno mlouvou řeky i kvílením větru ve vysoké, neposečené trávě. Na lávce přes řeku jsem potkal starou ženu, která nesla na hlavě široký koš a za ruku vedla malé, plaché děcko. Zašklebila se na mě rudým bezzubým úsměvem pojídače betelu. Na druhé straně řeky jsem stanul před obrovským, mechem obrostlým komplexem průchodů, místností a dvorů, ručně vytesaném v černé, sopečné skále.

V ohybu soutěsky dál po proudu jsem zahlédl další jeskyně vydlabané do skalního srázu. Zdály se být ještě více odlehle a nepřístupné a jak jsem mohl poznat, nevedla k nim žádná stezka. Zamířil jsem k nim vysokou travou, abych je prozkoumal. Bylo to mnohem náročnější, než jsem se zprvu domníval, ale poté, co jsem třikrát za sebou v té vysoké trávě zabloudil a přebrodil řeku, jsem se nakonec ocitl přímo pod jeskyněmi. Vyškrábal jsem se po skále k ústí jedné z nich a po čtyřech jsem do ní vlezl. Její vchod byl široký ale nízký, vysoký snad jen čtyři stopy, a její vnitřek byl zahlouben do skály jen asi pět nebo šest stop. Podlahu a stěny pokrývaly mechy, které na nich vykreslovaly zelenavé obrazce a změkčovaly hrubost kamene; přes své malé rozměry – nebo možná díky nim – působilo toto místo velmi přívětivým dojmem. Vlezl jsem ještě do dalších dvou jeskyní obdobné velikosti, ale pak jsem cítil, že mě to táhne zpátky do té první sednout si se zkříženýma nohama na mechový polštář a zírat ven do smaragdově zeleného kaňonu. Uvnitř bylo ticho, byla to jakási intimní svatyně vytesaná do skály. Začal jsem zkoumat bohaté rezonance tohoto uzavřeného prostoru; nejprve jsem zkoušel bzučet, a pak intonovat jednoduchý popěvek, který mne před pár dny naučil jeden Bálíjec. Těšil jsem se ze svrchních harmonických tónů, jimiž jeskyně dotvářela můj hlas, a seděl tam a zpíval a zpíval. Ani jsem nezaznamenal, že se venku otočil vítr, a že stíny mraků překryly údolí, dokud se náhle a prudce nespustil déšť. První monzunová bouřka!

Dosud jsem zažil na ostrově jen lehký déšť a proto jsem byl nyní ohromen prudkým lijákem, který hnal kameny ze srázu dolů, tvořil v zelené krajině pode mnou kaluže, pak jezírka a rozvodňoval řeku. Návrat domů nepřipadal v úvahu – skrz tu záplavu bych se ke vstupu do údolí stejně nedostal. A tak vděčný za přístřeší, jsem překřížil nohy, že tu bouřku přečkám. Zanedlouho potůčky, crčící ze srázu nade mnou, vytvořily potoky a přes ústí jeskyně padaly dva malé vodopády. Brzy jsem hleděl do souvislé vodní opony, v některých místech tenké - kde se obraz kaňonu nejistě chvěl - a jinde zas padající v hustých závěsech. Všechny moje smysly byly přemoženy divokou krásou té kaskády a hučivým zvukem, moje tělo se vnitřně chvělo v čarovném pocitu bytí, vtištěném do mě tím skrytým místem.

A pak, uprostřed toho hluku, jsem si povšiml drobné, delikátní činnosti. Přímo přede mnou a jen jeden či dva palce od vodní stěny šplhal pavouk po tenounkém vlákně nataženém přes otvor jeskyně. Zatímco jsem ho sledoval, připevnil k vrcholu otvoru další vlákno, a pak se spustil po prvním vlákně dolů a obě je spojil zhruba v půli cesty mezi stropem a podlahou. Potom se mi z pohledu vytratil a na chvíli se zdálo, že zmizel on, vlákno a vše, až dokud se mi nepodařilo na něj znovu zaostřit. Dvě další vlákna se teď radiálně šířila od středu k podlaze a vzápětí k nim přibylo další; pavouk mezi nimi začal brzy kroužit jako na cirkulární mříži - natahoval stále delší vlákno, které upevňoval ke každé další příčce, jak se postupně pohyboval od jedné ke druhé, od středu pavučiny spirálovitě ven. Zdál se být naprosto nezastrašen vřavou vody, která se kolem něj valila, ačkoli pokaždé tu a tam svůj spirálový tanec přerušil - vyšplhal ke stropu nebo se spustil k podlaze, aby pavučinu napnul a ujistil se, že vlákna jsou dobře upevněná, a pak se vrátil zpátky tam, kde byl předtím. Pokaždé, když jsem ztratil správné soustředění, jsem počkal až ten sprádkující pavoukovec znovu upoutá můj pohled, a pak jsem nechal, aby jeho tančící tělo postupně vykreslilo obrysy pavučiny zpět do sféry viditelná; jak se pohyboval, připoutával můj zrak ke každému novému uzlu a vetkával můj pohled do stále více propracovaného obrazce.

Ale pak náhle byla moje vize z ničeho nic porušena podivným nesouladem: šikmo přes pavučinu se táhlo další vlákno, které z jejího středu ani nevycházelo ani ho neobkružovalo, a narušovalo tak její symetrii. Když jsem ho svými očima sledoval a přemítal nad jeho účelem v tom všezahrnujícím vzoru, začal jsem si uvědomovat, že se nachází v jiném plánu než zbytek pavučiny, neboť ten se mi vytratil z pohledu pokaždé, když se tato nová linie stala jasnější. Brzy jsem zjistil, že míří do svého vlastního středu zhruba dvanáct palců napravo od první pavučiny, do jiného uzlu siločar, z něhož se k podlaze i ke stropu pnulo několik vláken. A pak jsem uviděl, že tu pavučinu tká *jiný* pavouk, který stejně jako ten první zkouší, zda je dobře napnutá jakýmsi tancem kolem jejího středu a postupným obetkáváním tohoto uzlového

bodou a vytahováním vláken od středu ven přitom vytváří hedvábný kříž. Oba tyto pavouci předli nezávisle na sobě, ale pro mé oči tkali jeden jediný prolínající se vzor. Můj rozšířený pohled brzy odhalil ještě dalšího pavouka, který se spirálovitě pohyboval v otvoru jeskyně, a já si náhle uvědomil, že tu vzniká *mnoho* vzájemně se překrývajících pavučin, které se udržovaly navzájem v rovnováze; rozbíhaly se paprskovitě v různých rytmech z myriád středů - některé výš, některé níž, další v bezprostřední blízkosti mých očí a jiné dál - mezi kameny nahore i mezi kameny dole.

Seděl jsem ohromen, fascinován před tou stále komplexnější expanzí jednoho živého vzoru po druhém, můj pohled byl vtahován jako dech do skupiny sbíhajících se linií, pak vydechován ven do otevřeného prostoru, a pak znovu vtažen dolů do další konvergence. Vodní opona se úplně ztišila - snažil jsem se ji v jednu chvíli zaslechnout, ale nemohl jsem. Moje smysly byly ve vytržení.

Měl jsem zřetelný dojem, že pozoruji zrození vesmíru, galaxii po galaxii ...

:::

Noc naplnila jeskyni tmou. Déšť neustával. Přesto jsem, což bylo zvláštní, nepocíťoval ani chlad, ani hlad - jen pozoruhodný pocit míru a útulnosti domova. Natáhl jsem se na vlhkou mechovou podlahu podél zadní stěny jeskyně a usnul.

Když jsem se probudil, slunce už nahlíželo do kaňonu a louky dole se vlnily zářivě modrými a zelenými barvami. Po pavučinách ani po jejich tkalcích však nebylo nikde ani stopy. Myslel jsem si, že bez pozadí vodní zástěny jsou pro mé oči neviditelní, a tak jsem u východu z jeskyně opatrně šátral rukama kolem sebe, domnívaje se, že je nahmatám. Ale pavučiny byly ty tam. Slezl jsem dolů k řece a umyl se; pak jsem prošel napříč celým kaňonem a jeho ústím došel až k místu, kde na slunci pomalu osychalo moje kolo, a vydal se na cestu zpět do svého údolí.

Od té doby jsem nikdy nebyl schopen potkat pavouka bez pocitu, že se setkávám s čímsi neobyčejným, co ve mně vzbuzovalo velkou úctu. Samozřejmě, že hmyz a pavouci nepředstavují jediné, natožpak ústřední síly, v indonéském universu. Byli však *mým* zasvěcením do světa duchů, do kouzla, které stojí nohama na zemi. Právě od nich jsem se poprvé dozvěděl o inteligenci, která se skrývá v ne-lidské přírodě, o tom, že odlišná forma vnímání má schopnost se v nás ozývat, vtisknout nám svůj odraz, který dočasně otřásá našimi navyklými způsoby vidění a cítění, a umožňuje nám otevřít se světu, v němž vše je živé, probuzené a vědomé. Od takovýchto drobných bytůstek byly moje smysly poprvé poučeny o bezpočtu světů uvnitř světů, které jsou sprádaný v hlubinách tohoto světa, jenž společně obýváme a naučily mě, že by moje tělo po určité praxi mohlo

prostřednictvím svých smyslů do těchto dimenzí vstoupit. Přesná a sotva patrná dovednost pavouků zostrčila a soustředila moje vědomí natolik, že samotná „pavučina“ tohoto universa, jejíž součástí bylo moje tělo, se zdála být utkána jejich tajemným uměním. O mravencích jsem už mluvil, i o světluškách, jejichž smyslová podobnost světlům na nočním nebi mě poučila o vrtkavosti zemské přitažlivosti. Dlouhý a navracející se trans, jenž nazýváme malárií, mě byl také přinesen hmyzem, v tomto případě to byli komáři a já celé tři týdny prožil v horečnatém stavu zimničné třesavky, pocení a halucinací.

Do té doby jsem přirozenému světu věnoval jen zřídka více pozornosti. Avšak moje vystavení se vlivu tradičních kouzelníků a věstců posunulo moje vnímání; stal jsem se vnímavější k naléhavým hlasům mimolidských věcí. Když jsem se pokoušel rozluštit podivná gesta kouzelníků a přijít na kloub jejich nepřetržitým zmínkám o neviditelných a neslyšitelných silách, začal jsem *vidět* a *slyšet* jako nikdy předtím. Mluvil-li kouzelník o síle nebo „přítomnosti“, jež přebývá v rohu jeho domu, naučil jsem se všímat si paprsku slunečního světla, který tam pronikal skulinou v krovu a osvětloval sloup zvířeneho prachu, uvědomovat si, že sloup světla je skutečnou silou, která svým teplem ovlivňuje vzdušné proudění a tím celou atmosféru pokoje; a třebaže jsem si to nikdy předtím neuvědomoval, už tehdy to utvářelo mou zkušenost. Moje uši si začaly novým způsobem všímat zpěvů ptáků – už nebyly jen melodickým pozadím lidské řeči, ale svébytnou, smysluplnou řečí, která reagovala na události odehrávající se v okolní zemi a vyjadřovala se k nim. Stal jsem se studentem jemných rozdílů: například ve způsobu, jakým může vánek rozechvět na stromě jeden jediný list, zatímco všechny ostatní ponechává tiché a nehybné (nedotklo se snad toho listu kouzlo?); anebo způsobu, jak se intenzita slunečního horka vyjadřuje v přesném rytmu cvrkotu cvrčků. Při chůzi prašnými cestami jsem se učil zvolnit tempo, abych *pocítil* rozdíl mezi blízkým a vzdálenějším kopcem nebo abych zakusil přítomnost jednotlivého pole v určitou denní dobu, kdy, jak mi to prozradil jeden místní *dunkun*, mělo toto místo zvláštní moc a nabízelo jedinečné dary. Tato přítomnost byla silou, která komunikovala s mými smysly, například prostřednictvím stínů stromů, toho, jakým způsobem v danou hodinu padaly na zem, vůně, které se válely na vrcholcích trav, aniž by je odnesl pryč vítr i dalších elementů, které jsem dokázal rozlišit teprve po mnoha dnech soustředění a naslouchání.

S postupem času mě pak začala při mých toulkách zastavovat i jiná zvířata, jakoby nějaká kvalita v mém postoji nebo v rytmu mého dechu odzbrojila jejich ostražitost; ocital jsem se tváří v tvář opicím, velkým ještěrkám, které se neodplazily, když jsem mluvil, ale naopak se nakláněly dopředu se zjevnou zvědavostí. Ve venkovských oblastech Jávy jsem často postřehl opice, jak mě doprovázejí v korunách stromů nade mnou, a také vrány, které mi kráčely po cestě v ústřety s krákáním. Zatímco v Pangandararu, v přírodní rezervaci na poloostrově, který

vybíhá z jižního pobřeží Jávy („místě mnoha duchů“, jak jsem se dozvěděl od jednoho z místních rybářů), jsem vystoupil z houštiny stromů a shledal, jak hledím do tváře jednoho z těch vzácných a nádherných zubrů, kteří se vyskytují pouze na tomto ostrově. Naše pohledy se do sebe zaklesly. Když zafuněl, zafuněl jsem v odpověď; když pohnul svým hřbetem, pohnul jsem se taky; když jsem potřásl hlavou, pohodil v odpověď i on *svojí* hlavou. Byl jsem polapen v neverbální rozmluvě s tímto Jiným, v duetu gest, s nimiž moje bdělé vědomí mělo pramálo společného. Bylo to, jako by se moje tělo se svými projevy stalo náhle bytostí, motivovanou moudrostí starší než je moje myslící mysl, jako by bylo drženo a pohybováno logem hlubším než slova, hovořícím skrze tělo tohoto Jiného, skrze stromy a kamenitou zemi, na které jsme stáli.

:::

Neschopnost antropologů postřehnout věrnost šamanů mimolidské přírodě vedla v současném „rozvinutém světě“ ke kuriózní situaci, kdy se mnoho lidí, kteří hledají duchovní poznání, zapisuje do kursů, zaměřených na „šamanské“ metody sebeobjevování. Psychoterapeuti i někteří lékaři se začali specializovat na „šamanské léčitelské techniky“. „Šamanismus“ tak začal být spojován s alternativní formou terapie; mezi těmito novými praktiky lidového šamanismu je kladen důraz na osobní vzhled a léčení. Bezpochyby jde o vznešené cíle, nicméně jsou až druhotné - jsou odvozeny od primární role původního šamana, která nemůže být naplněna bez jeho dlouhodobého a nepřetržitého vystavování se působení divoké přírody, jejím vzorům i proměnlivosti. Napodobování léčitelských metod domorodého šamana bez jeho důvěrné znalosti širšího přírodního společenství nemůže – mám-li být přesný – způsobit nic jiného než pouze zaměnit jedny příznaky za jiné nebo posunout ohnisko nemoci uvnitř lidské společnosti z jednoho místa na druhé. Neboť pravý zdroj obtíží spočívá ve vztahu *mezi* lidským společenstvím a přírodní krajinou.

Samozřejmě, že západní průmyslová společnost se svým velkokapacitním a vysoce centralizovaným hospodářstvím se může jen stěží vztahovat k určité krajině či ekosystému; tím více než lidským světem přírody, s nímž se ona přímo střetává, je sama biosféra. Vztah naší kultury k zemské biosféře nelze bohužel v žádném případě pokládat za reciproční či vyvážený: s tisíci akry lesů, které hodinu co hodinu nenávratně mizejí, a stovkami našich živočišných i rostlinných spoludruhů, kteří každý měsíc zanikají v důsledku našich civilizačních výstřelků, nás jen stěží může překvapit množství epidemických nemocí, které se vyskytují v naší kultuře - od čím dál závažnějších poruch imunitního systému a rakovin, přes velmi rozšířené psychické potíže, deprese, stále častější sebevraždy, až po prudce vzrůstající počet

domácích a masových vražd páchaných z nezřejmých důvodů jinak soudržnými jedinci.

Z animistického pohledu je jasným zdrojem všech těchto poruch, tělesných i duševních, výše zmíněné násilí, které naše civilizace vyvíjí na ekologii planety; pouze když tento postoj zmírníme, budeme schopni tyto poruchy léčit. Přestože to může napoprvé znít jako prosté vyznání víry, bude to dávat pozoruhodný a jasný smysl, jakmile si uvědomíme svou naprostou závislost na bezpočtu jiných organismů, s nimiž jsme se společně vyvíjeli. Naše vnímavost, lapená do spousty abstrakcí, je hypnotizována množstvím námi lidmi vytvořených technologií, které nám jen zpátky odrážejí náš vlastní obraz, a tak je pro nás velice snadné zapomenout na naši tělesnou příslušnost k té více než lidské matici vjemů a pocitů. Naše těla jimi byla formována v křehké vzájemnosti s rozmanitými texturami, zvuky a tvary živé země – naše oči se vyvinuly v jemné interakci s *jinýma* očima, podobně jako se naše uši svou dokonalou strukturou vyladily na vytí vlků a kejhání hus. Uzavřít se před těmito jinými hlasy a nadále svým způsobem života odsuzovat tyto jiné formy vnímání k zapomenutí a zániku, znamená okrádat naše vlastní smysly o jejich celistvost a naši vlastní mysl o její soudržnost. Lidmi jsme jen v kontaktu a družnosti s tím, co je ne-lidské.